

Виклики та досягнення гуманітарних місій Червоного Хреста у воєнний час

*Голопан Владислав Ігорович*¹

Опубліковано	Секція	УДК
24.12.2024	Право	341.231.14:355.01

DOI:<https://doi.org/10.5281/zenodo.14550969>

Анотація. Вступ. Дослідження розглядає роль Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) у наданні гуманітарної допомоги та захисті прав людини під час військових конфліктів, з особливим фокусом на діяльність організації в Україні.

Мета. Метою статті є діяльність Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) у забезпеченні гуманітарної допомоги та захисті прав людини під час збройних конфліктів, з особливим акцентом на роль організації в Україні. Стаття підкреслює важливість міжнародного гуманітарного права у регулюванні збройних конфліктів та визначає, як дії в зоні конфлікту мають відповідати цим нормам. Детальний аналіз внеску МКЧХ у захист життя та здоров'я постраждалих від конфліктів формує значення гуманітарної допомоги, медичної підтримки, евакуації цивільного населення та психологічної допомоги.

Матеріали і методи. Використано аналітичний метод для вивчення внеску МКЧХ у регулювання збройних конфліктів, забезпечення медичної допомоги, евакуації цивільного населення та надання психологічної підтримки постраждалим. Розглянуто історичний контекст та сучасні виклики діяльності організації.

Результати. Робота акцентує увагу на значенні міжнародного гуманітарного права у регулюванні збройних конфліктів, захисті цивільного населення та умовах, за яких дії в зоні конфлікту мають відповідати нормам міжнародного права. Висвітлено історію та еволюцію МКЧХ з часів Першої світової війни, підкреслюючи збільшення масштабів його зусиль у наданні гуманітарної допомоги. Аналізується внесок організації у різних видах конфліктів, включаючи міжнародні та внутрішні збройні конфлікти, та її роль у захисті життя та здоров'я постраждалих.

В контексті України організація активно займалась допомогою постраждалим від військових дій, забезпечуючи необхідними ресурсами, включаючи харчування, медичне обладнання, та водопостачання. Особливу увагу приділено психологічній підтримці та реабілітації жертв конфліктів, заходам, спрямованим на евакуацію та захист внутрішньо переміщених осіб.

Робота вказує на кілька ключових напрямів діяльності МКЧХ: надання гуманітарної допомоги, медичний догляд, психологічна підтримка та поширення інформації щодо прав та захисту населення від насильства.

Визначено основні напрями діяльності МКЧХ, що включають надання гуманітарної допомоги, медичного догляду, психологічної підтримки та забезпечення правового захисту. Особливу увагу приділено діяльності організації в Україні, включаючи

¹ аспірант Державного податкового університету, Навчально-науковий інститут права, Кафедра міжнародного права та права Європейського Союзу ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6020-1767>

забезпечення постраждалих продовольством, медичним обладнанням та психологічною допомогою.

Перспективи. Підтверджено важливість постійного вдосконалення стратегій МКЧХ для адаптації до нових викликів збройних конфліктів, зокрема хімічних та біологічних загроз, необхідність співпраці з урядами та міжнародними організаціями для підвищення ефективності гуманітарної діяльності. Підкреслено значення нових технологій для забезпечення безпеки гуманітарних працівників та ефективності допомоги.

Ключові слова: гуманітарна допомога, військові конфлікти, міжнародне гуманітарне право, психологічна підтримка, захист населення

Challenges and achievements of the Red Cross humanitarian missions in wartime

Annotation. Introduction. The study examines the role of the International Committee of the Red Cross (ICRC) in providing humanitarian assistance and protecting human rights during armed conflicts, with a special focus on the organization's activities in Ukraine.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the activities of the International Committee of the Red Cross (ICRC) in providing humanitarian aid and protecting human rights during armed conflicts, with a particular emphasis on the organization's role in Ukraine. The article highlights the importance of international humanitarian law in regulating armed conflicts and defines how actions in conflict zones should comply with these norms. A detailed analysis of the ICRC's contribution to protecting the lives and health of those affected by conflicts emphasizes the significance of humanitarian aid, medical support, evacuation of civilians, and psychological assistance.

Materials and methods. An analytical method was used to study the ICRC's contribution to regulating armed conflicts, providing medical assistance, evacuating civilians, and offering psychological support to those affected. The historical context and current challenges of the organization's activities were also reviewed.

Results. The work underscores the importance of international humanitarian law in regulating armed conflicts, protecting civilian populations, and ensuring compliance with international legal standards. The history and evolution of the ICRC since the First World War are highlighted, emphasizing the expansion of its efforts in providing humanitarian aid. The organization's contribution in different types of conflicts, including international and internal armed conflicts, and its role in protecting the lives and health of the afflicted, is analyzed.

In the context of Ukraine, the organization actively provided assistance to those affected by military actions, supplying essential resources such as food, medical equipment, and water. Special attention is given to psychological support and rehabilitation of conflict victims, as well as measures aimed at the evacuation and protection of internally displaced persons.

The work points out several key directions of the ICRC's activities: providing humanitarian aid, medical care, psychological support, and disseminating information on the rights and protection of the population against violence.

The main areas of ICRC activity were identified, including providing humanitarian aid, medical care, psychological support, and legal protection. Particular attention was given to the organization's activities in Ukraine, including supplying those affected with food, medical equipment, and psychological assistance.

Discussion. The importance of continuously improving the ICRC's strategies to adapt to the new challenges of armed conflicts, including chemical and biological threats, is confirmed. The need for collaboration with governments and international organizations to enhance the effectiveness of humanitarian activities is highlighted. The significance of new technologies for ensuring the safety of humanitarian workers and the effectiveness of assistance is also emphasized.

Key words: humanitarian aid, armed conflicts, international humanitarian law, psychological support, population protection

Вступ

Міжнародна організація Червоний Хрест виступає експонентом гуманітарного зусилля, спрямованого на захист життя та здоров'я найбільш вразливих членів суспільства у найскладніших обставинах. Здійснення місії Червоного Хреста лежить у встановлених правових умовах, підпорядкованих Женевських конвенціях та Додаткових протоколах до них, що відповідає нормам міжнародного гуманітарного права [4; 5].

Сучасні виклики, пов'язані з бойовими діями, та нагальна потреба в комплексній гуманітарній підтримці населення підкреслюють необхідність аналізу ефективності внеску Міжнародного Червоного Хреста.

Детальний розгляд принципів міжнародної діяльності Червоного Хреста має істотну значимість для розуміння особливостей роботи гуманітарних організацій на недержавному рівні. Така аналітика стає особливо вагомим на тлі перегляду значення певних громадських установ в історичному розвитку нації, зокрема їх впливу в кризових ситуаціях, що супроводжуються військовими конфліктами та гуманітарними кризами.

Діяльність Міжнародного Червоного Хреста як глобальної гуманітарної організації детально аналізувалася в працях багатьох дослідників, які висвітлюють різні аспекти її роботи. Зокрема, М. Грушко у своєму посібнику з міжнародного гуманітарного права зосереджується на принципах, які регулюють діяльність організації під час збройних конфліктів, наголошуючи на значенні Женевських конвенцій у забезпеченні правової бази для гуманітарної діяльності [1].

І. Козлов і співавтори розглядають історичні аспекти становлення Червоного Хреста, підкреслюючи важливість співпраці з урядами та міжнародними організаціями для посилення його впливу у перші роки діяльності [2].

Значна увага також приділяється сучасним викликам організації. Т. Литовченко аналізує напрями роботи Червоного Хреста в Україні під час кризи, акцентуючи увагу на необхідності оперативної допомоги внутрішньо переміщеним особам [3].

Дослідження П. Форсайта висвітлює питання захисту прав людини під час військових конфліктів, порівнюючи діяльність Червоного Хреста та інших міжнародних установ, таких як ООН, у справі забезпечення гуманітарної допомоги [4].

Професор Жаровська І. аналізує основні принципи функціонування організації: нейтральність, незалежність та гуманність, які є базовими засадами її діяльності. Механізм реалізації принципів на практиці у складних умовах збройних конфліктів спонукав авторку до пропозиції застосування мобільних госпіталів та новітніх технологій у логістиці, що дозволило б організації оперативно реагувати на потреби постраждалих [5].

Дослідження Лозінської С. В. та Кірик А. Ю. розглядає внесок МКЧХ у розвиток міжнародного гуманітарного права. Дослідниці проаналізували історичні аспекти формування правових норм, які визначають правила поведінки під час збройних конфліктів, починаючи з моменту підписання Женевських конвенцій [дод. протокол]. Пропрацьовані розробки додаткових протоколів до цих конвенцій, що були прийняті для вдосконалення правового регулювання у сучасних конфліктах. Авторки дослідження наводять приклади успішного впровадження норм міжнародного гуманітарного права у конфліктах ХХ століття, що дозволяє оцінити ефективність діяльності МКЧХ як посередника у збройних конфліктах [6].

Документ «Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права», опублікований у блозі МКЧХ, підкреслює значущість дотримання норм права під час воєнних дій. Практичні механізми, які використовуються організацією для моніторингу дотримання норм міжнародного гуманітарного права, запобігання порушенням та

документування воєнних злочинів допомагають організації у поширенні обізнаності серед сторін конфлікту щодо їхніх зобов'язань відповідно до Женевських конвенцій. МКЧХ організовує тренінги для військових для забезпечення дотримання правових норм під час бойових дій. Організація Червоного Хреста постійно співпрацює з міжнародними судами, які займаються розслідуванням порушень [7].

Однак, попри наявність значної кількості досліджень, ряд питань лишається недостатньо висвітленим. Зокрема, потребують глибшого аналізу механізми інтеграції нових технологій у гуманітарну діяльність, ефективність взаємодії організації з локальними спільнотами в умовах обмеженого доступу до ресурсів, а також питання забезпечення безпеки гуманітарного персоналу під час хімічних та біологічних загроз.

Метою статті є аналіз діяльності Міжнародного Червоного Хреста у ролі глобальної гуманітарної установи під час військових дій та збройних конфліктів, особливо у контексті воєнних умов в Україні.

У процесі дослідження діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста використано аналітичний метод для визначення внеску організації у регулювання збройних конфліктів, забезпечення медичної допомоги, евакуацію цивільного населення та надання психологічної підтримки. Аналіз охоплює історичний контекст становлення та розвитку організації, сучасні виклики, з якими вона стикається у своїй діяльності.

Для дослідження використовувалися офіційні документи, звіти МКЧХ, аналітичні публікації, дані з наукових праць і ресурсів, присвячених діяльності гуманітарних організацій.

Результати

Міжнародне гуманітарне право, призначене для регулювання збройних конфліктів, включає норми, що стосуються засобів та методів ведення війни, захисту осіб та об'єктів, що потрапляють під контроль воюючих сторін. Згідно з О. Сенаторовою, з початком збройного конфлікту будь-які дії, які відбуваються в області дії конфлікту, мають відповідати міжнародному гуманітарному праву [8]. Внутрішні сутички в межах країни, що не досягли рівня збройного конфлікту, або ситуації внутрішнього напруження, зокрема, бунти, ізольовані акти насильства та ін. подібні події не підпадають під застосування міжнародного гуманітарного права.

Після закінчення Першої світової війни Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) продовжив свою діяльність, збільшуючи масштаби своїх зусиль у галузі гуманітарної допомоги для тих, хто постраждав від війни та внутрішніх конфліктів. Однією з його головних місій стало забезпечення захисту життя та здоров'я тих, хто постраждав внаслідок збройних конфліктів. Організація забезпечує медичну допомогу, харчування, проживання, водопостачання та інші необхідні потреби для постраждалих осіб. Крім того, вона активно займається евакуацією цивільного населення з зон бойових дій, організовує пошук та визволення заручників, надає психологічну підтримку, здійснює реабілітацію жертв конфліктів.

Після завершення Другої світової війни Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) продовжив свою активну діяльність, зосереджуючи зусилля на полегшенні страждань жертв збройних конфліктів. МКЧХ діяв у різних формах конфліктів та кризових ситуаціях, включаючи:

1. Міжнародні збройні конфлікти. Організація надавала медичну та гуманітарну допомогу відповідно до міжнародних стандартів та дотримувалася принципів, закладених у Женевських конвенціях.

2. Внутрішні збройні конфлікти. Червоний Хрест брав участь у регулюванні внутрішніх конфліктів, що виникали в межах однієї держави, де різні внутрішні сили здійснювали збройні дії. Основні напрямки діяльності організації – медична допомога,

евакуація цивільного населення з зон бойових дій, організація пошуку зниклих осіб та інші заходи для полегшення гуманітарних наслідків конфлікту.

3. Внутрішні конфлікти. МКЧХ виступали за власною ініціативою чи узгоджували свої дії з урядом країни. Організація надавала медичну допомогу, харчування, евакуацію та інші види підтримки для захисту громадян [9].

У глобальному контексті Червоний Хрест активно відіграє важливу роль під час збройних конфліктів, сприяючи гуманітарній допомозі та захисту прав тих, хто постраждав від війни. Організація діє у відповідності до принципів міжнародного гуманітарного права у тісній співпраці з урядами та іншими гуманітарними установами для забезпечення координації та ефективності допомоги. Один із найважливіших викликів, що постають перед Червоним Хрестом у сучасних воєнних конфліктах, полягає у забезпеченні безпеки свого персоналу та медичного обладнання від атак з боку збройних груп. Це вимагає від організації створення умов для захисту своїх працівників, одночасно враховуючи потребу у забезпеченні безпеки та захисту прав осіб, які отримують допомоги [10].

Початок військових дій на східних територіях України у 2014 році став важливим випробуванням для МКЧХ. Організація активно здійснювала гуманітарну допомогу постраждалим та ВПО, які були змушені залишити своє житло. Червоний Хрест надавав медичну допомогу вразливим групам населення, забезпечував харчування, воду та життєво важливі ресурси, допомагав у розбудові житлових будинків та відновленні соціальної інфраструктури [2, с. 174].

Одним з ключових аспектів діяльності Червоного Хреста у контексті конфлікту на сході України стала психологічна підтримка постраждалим та їхнім родичам. Організація здійснювала консультації, спрямовані на зменшення стресових ситуацій та покращення психологічного стану людей в умовах конфлікту [11].

Повне вторгнення Росії у 2022 році визнане одним із найбільш дестабілізуючих подій у світі, що мало серйозні наслідки: зростання числа внутрішньоопереміщених осіб, розрив соціально-економічної структури, загострення гуманітарної кризи, поширення захворювань та інших проблем. У зв'язку з цим Червоний Хрест активно здійснює свою діяльність в Україні для надання допомоги постраждалим особам [12, с. 55]. Організація здійснює різні гуманітарні заходи, зокрема надає медичну допомогу, забезпечує гарячою їжею та водою, надає тимчасовий притулок та інші послуги.

Згідно з інформацією, отриманою від організації, протягом перших місяців війни РФ 9 мільйонів українців отримали належну допомогу [11].

Одним із пріоритетних завдань Товариства є надання допомоги та підтримки людям, які найбільше постраждали від військової агресії. Розуміючи складність обставин, в яких опинилися вразливі верстви населення, Товариство зосередило свою роботу на таких напрямках:

Оцінка потреб. Ретельне вивчення гуманітарної ситуації в регіонах, що постраждали від бойових дій та окупації з метою визначення актуальних потреб людей.

Мобілізація ресурсів. Залучення ресурсів, як матеріальних, так і людських, для надання допомоги постраждалим.

Створення тимчасових притулків. Організація будівництва модульних приміщень, які слугують тимчасовим житлом для людей, що втратили дім [4].

Український Червоний Хрест активно залучався до процесу відновлення житлових будинків на територіях, визволених від окупантів. Представники цієї гуманітарної організації забезпечували місцевих мешканців, які пережили російську агресію, будівельними матеріалами, генераторами та іншим необхідним обладнанням для відновлення електропостачання.

Червоний Хрест України відіграє ключову роль у полегшенні страждань людей, постраждалих від конфлікту. Організація зосередила свою роботу на двох основних

напрямок: евакуація населення з небезпечних районів та надання медичної допомоги. Завдяки співробітникам Червоного Хреста України тисячі людей були евакуйовані з небезпечних районів, отримали кваліфіковану першу допомогу; було покращено доступ до медичної допомоги в віддалених регіонах [12].

Товариство Червоного Хреста вжило рішучих заходів для полегшення життя людей, які постраждали від конфлікту. Організація надала грошову допомогу ВПО та їхнім родинам для компенсації витрат на комунальні послуги, забезпечила ВПО та інших постраждалих людей продовольством, питною водою, засобами гігієни, ліками та іншими предметами першої необхідності. Станом на 24 грудня 2022 року Товариством було надано понад 30 тисяч тонн гуманітарної допомоги [13].

Варто відзначити про допомогу, надану військовополоненим. Організація дбала про їхні права, забезпечувала допомогу у процесі реабілітації та відновлення звичайного життя після звільнення. Крім того, Червоний Хрест активно залучався до пошуку зниклих безвісти осіб та забезпечував їм можливість встановити контакт з родиною та близькими.

Ще одним важливим аспектом допомоги, яку надає Червоний Хрест в Україні, є психологічна підтримка тих, хто постраждав від війни. Організація забезпечує психологічну підтримку та медичну допомогу для осіб у стресовому стані. Проведяться групові та індивідуальні консультації, спрямовані на подолання психологічних наслідків конфлікту; тренінги з психологічної адаптації, що допомагають людям навчитися жити в нових умовах та справлятися зі стресом; надаються безкоштовні консультації психолога для людей, які потребують емоційної підтримки.

Медична допомога включає надання лікарської допомоги постраждалим у зоні конфлікту, забезпечення лікарень та медичних пунктів медичним обладнанням та засобами гігієни. Проводяться навчальні курси з надання першої медичної допомоги для місцевого населення для забезпечення необхідними навичками для самостійної допомоги постраждалим. Організація зосередила свою роботу на забезпеченні життєво важливими потребами людей, які постраждали від конфлікту.

Основні напрямки гуманітарної допомоги (рис. 1):

Рис. 1. Складові гуманітарної допомоги

1. Продовольча допомога. Надання продовольчих пакетів та інших необхідних продуктів харчування людям, які втратили доступ до їжі.

2. Водопостачання. Забезпечення доступу до чистої питної води, доставка води в райони, де вона відсутня.

3. Медична допомога. Надання медикаментів, медичного обладнання та першої допомоги людям, які постраждали внаслідок бойових дій.

4. Забезпечення людей предметами першої необхідності: одяг, засоби гігієни, ковдри та посуд.

5. Відновлення побутової інфраструктури в районах, що постраждали від війни.

Під час збройних конфліктів доступ до медичної допомоги стає однією з найбільш критичних проблем. Хворі та поранені стикаються з безліччю перешкод, які ускладнюють процес отримання необхідної допомоги. Вони можуть бути обмежені у можливості переміщення через бойові дії, швидка допомога може затримуватися на контрольних пунктах, медичні установи можуть бути пошкоджені або знищені, а медичних працівників можуть атакувати чи змушувати тікати [12].

Нові технології дозволили Міжнародному Комітету Червоного Хреста ефективніше передавати інформацію найбільш постраждалим особам. Люди, які постраждали від конфлікту, можуть вказати свої потреби більш легким шляхом, що дозволяє цілеспрямовано надавати допомогу та ефективно координувати дії з партнерами [10]. Організація використовує свій багаторічний досвід для надання допомоги найбільш потребуючим, сприяючи їхньому здоровому, продуктивному та гідному життю [14].

Сучасні виклики Червоного Хреста є наслідком зростаючої активності військових конфліктів у різних частинах світу. Ці конфлікти створюють гуманітарні кризи, які вимагають негайної реакції. Місією Червоного Хреста є полегшення людських страждань та запобігання їм. Специфіка роботи організації в зонах конфлікту полягає у можливості працювати в зонах військових дій, де доступ інших організацій обмежений. Це сприяє наданню Товариством допомоги людям, які найбільше її потребують.

Сьогодні Червоний Хрест стикається з низкою нових викликів – боротьбою з хімічними та біологічними атаками, ризиком епідемій та пандемій. Тому Організація має бути готова до надання допомоги людям, які постраждали від хімічних та біологічних атак та запобігати поширенню епідемій та пандемій, надаючи допомогу людям.

Актуальність адаптації міжнародного гуманітарного права до умов сучасних збройних конфліктів вимагає розробки конкретних правових і практичних рішень, спрямованих на покращення координації гуманітарної допомоги, підвищення її ефективності та захисту прав постраждалих осіб. У контексті війни, зокрема, в Україні доцільно впровадити такі заходи (рис. 2):

Інтеграція цифрових технологій у гуманітарну діяльність. Запровадження єдиної цифрової платформи для моніторингу гуманітарних потреб та ресурсів, яка базуватиметься на блокчейн-технологіях для забезпечення прозорості та уникнення дублювання допомоги. Ця платформа має бути інтегрована у глобальну мережу МКЧХ і дозволить забезпечити швидкий доступ до актуальної інформації про потреби постраждалих. Для ефективного реалізації необхідно внести зміни до національного законодавства, які передбачатимуть правове регулювання обігу персональних даних у системах гуманітарної допомоги.

Посилення взаємодії з локальними спільнотами. Рекомендується створення регіональних координаційних рад за участі представників місцевої влади, громадських організацій та міжнародних гуманітарних структур. Законодавчо закріплене залучення місцевих громад сприятиме адресності допомоги та врахуванню особливостей конкретних регіонів. Державна підтримка таких ініціатив, включаючи фінансування і матеріально-технічне забезпечення, має стати пріоритетом у реформуванні гуманітарної політики.

Гарантування безпеки гуманітарного персоналу. Необхідно законодавчо закріпити вимогу про обов'язкове навчання гуманітарного персоналу реагуванню на надзвичайні

ситуації, зокрема пов'язані з хімічними чи біологічними загрозами. Варто запровадити мобільні центри моніторингу безпеки у зонах конфліктів, оснащені сучасними технологіями для виявлення небезпеки та захисту працівників. На міжнародному рівні потрібно активізувати роботу з імплементації положень Женевських конвенцій щодо захисту гуманітарного персоналу в національні законодавства.

Розподіл обов'язків між державою та МКЧХ. Зважаючи на значне навантаження на державний бюджет України, доцільно переглянути правові рамки співпраці між національними органами та МКЧХ. Делегування частини гуманітарних функцій організації МКЧХ зменшить фінансовий тягар та підвищить ефективність допомоги завдяки використанню міжнародного досвіду та ресурсів. Цей крок передбачає впровадження механізмів оперативної координації, зокрема через укладання спеціальних угод між державою та міжнародними гуманітарними структурами.

Адаптація міжнародного гуманітарного права до реалій сучасного конфлікту. Необхідно ініціювати розробку нового протоколу до Женевських конвенцій, який враховуватиме специфіку затяжних конфліктів та їх наслідків – масових переміщень населення і руйнувань інфраструктури.

Рис. 2. Рекомендації для вдосконалення гуманітарної діяльності МКЧХ

Завдання організації щодо надання допомоги у забезпеченні захисту цивільного населення від насильства та злочинів проти людства в умовах війни, проведенню моніторингу порушень прав людини під час конфліктів можливо забезпечити шляхом співпраці з урядами та іншими міжнародними організаціями.

Висновки

Отже, робота Червоного Хреста орієнтована на кілька ключових напрямів, що включають забезпечення гуманітарної допомоги, психологічну підтримку, медичний догляд та поширення інформації щодо прав та захисту населення від насильства.

Наведені рекомендації створюють підґрунтя для удосконалення механізмів гуманітарної діяльності, забезпечуючи відповідність міжнародним стандартам та враховуючи унікальні виклики війни в Україні. Вони сприятимуть підвищенню ефективності гуманітарної допомоги, зміцненню правового захисту постраждалих осіб та формуванню стійкої системи взаємодії між державними і міжнародними структурами.

Перспективи подальших досліджень включають аналіз ефективності співпраці з урядами та іншими міжнародними організаціями, а також розробку інноваційних методів адаптації до нових викликів, таких як хімічні та біологічні загрози. В умовах сучасних викликів та нагальної потреби адаптації Червоного Хреста до умов військових протистоянь необхідним стає постійний аналіз та удосконалення стратегій.

Список використаних джерел

1. Грушко М. В. Міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 136 с.
2. Козлов І., Слепченко В., Демочко Г. «Червоний Хрест»: зародження та перші кроки. Topical issues of practice and science. № 26. 2021. 173 с.
3. Литовченко Т. А. Передумови створення та основні напрями діяльності Українського товариства Червоного Хреста за доби Центральної Ради та Гетьманату. Вісник Академії праці і соціальних відносин. ФПУ. 2014. №4 (28). С. 233- 239.
4. Forsythe P. Humanitarian protection: The International Committee of the Red Cross and the United Nations High Commissioner for Refugees. International Review of the Red Cross, 843. 2013. P. 693-699.
5. Жаровська І. Діяльність МКЧХ у період збройних конфліктів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. № 889 (17). 2018. С. 163-167.
6. Лозінська С. В., and Кірик А. Ю. Внесок Міжнародного Комітету Червоного Хреста у розроблення та впровадження міжнародного гуманітарного права. Економіка. Фінанси. Право. 2023. № 6. С. 94-98.
7. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. Посібник для народних депутатів України. 2017. 100 с.
8. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О. 2018. 208 с.
9. History of the ICRC. URL: <http://www.icrc.org/eng/who-we-are/history/>
10. About the International Committee of the Red Cross. URL: <http://www.icrc.org/eng/who-we-are/66>
11. Відновлення України. URL: <https://redcross.org.ua/activities/shelters/>
12. Діяльність Червоного Хреста. URL: <https://redcross.org.ua/activities/>
13. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ, 2022. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf
14. Усіченко І., Заграничний О. Разом до гуманності. Розповіді про Червоний Хрест України. Київ, 2018. 230 с.